

СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНОГО ПОКАЖЧИКА В БІБЛІОТЕЦІ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Стаття розкриває процес створення і побудови алфавітно-предметного покажчика в електронній формі для службового користування під час наукової обробки документів та занесення їх в ЕК програми «УФД. Бібліотека».

Ключові слова: алфавітно-предметний покажчик, універсальна десяткова класифікація, предметні рубрики, електронний каталог, систематизація, індексування документів.

Універсальна десяткова класифікація є міжнародною системою класифікації творів друку і документальних матеріалів. Вона відповідає найістотнішим вимогам до класифікації: міжнародність, універсальність, мнемонічність та надає відображення новітніх досягнень науки і техніки без будь-яких суттєвих змін у її структурі. Такої гнучкості немає жодна з існуючих систем класифікації. УДК - це великий масив понять, розташований за систематичним принципом, ієрархічна структура побудови якого обумовлює необхідність користування таблицями. Роль УДК виконує Алфавітно-предметний покажчик (АПП), який адекватно і максимально повно відображає зміст таблиць. Усі без винятку поняття мають бути відображені в покажчику, який є обов'язковою складовою частиною таблиць.

У науковій бібліотеці Хмельницького національного університету паралельно з використанням таблиць УДК і створенням систематичного каталогу вівся Алфавітно-предметний покажчик на паперових носіях (картках), який у 2006 році було повністю законсервовано.

З упровадженням новітніх комп'ютерних технологій змінилися процеси опрацювання документів, що спричинило появу електронного каталогу, який поєднав функції генерального, алфавітного, систематичного, топографічного, предметного каталогів та систематичної картотеки статей. 2010 року працівники відділу комплектування та наукової обробки документів розпочали роботу з формування АПП у бібліотечній системі «УФД. Бібліотека» шляхом конвертації даних відповідно таблиць УДК. Було створено БД «АПП», в яку внесено всі предметні рубрики з карток. З виходом україномовних таблиць УДК і АПП зроблено редакцію бази даних та внесено нові рубрики. На початок 2014 р. Алфавітно-предметний покажчик НБ ХНУ містив понад 84000 предметних рубрик. АПП - це алфавітний перелік усіх понять (предметів), які супроводжуються вказівкою на індекси розділів. Таким чином, сукупність рубрик Алфавітно-предметного покажчика до електронного каталогу повністю охоплює всі питання, предмети і явища, про які йдеться в документальному фонді НБ ХНУ. Виходячи з цього, основною вимогою до АПП є адекватне відображення змісту електронного каталогу, адже ЕК виконує ряд функцій, найважливішими серед яких є пошукова (евристична) і предметна. Пошукова функція полягає в тому, що АПП дає змогу оперативно відшукати видання з окремих питань в електронному каталозі. Лише Алфавітно-предметний покажчик може забезпечити глибокий та багатоаспектний пошук. Якщо таблиця УДК є системою наук через галузевий тематичний вхід, то АПП, навпаки, дає можливість входу через предмет розгляду, через формування запиту користувача. В АПП можливості пошуку збільшуються в багато разів, але і при цьому підвищуються вимоги до вмісту інформації, до її грамотності та організації. Створення покажчика-складний процес, який вимагає знання УДК, методики індексування і термінології галузі, а тому здійснюється провідними фахівцями відділу комплектування та наукової обробки літератури [2, с.9]. Повнота й точність індексування значною мірою залежить від повноти та детальності відображення в покажчику вмісту таблиць. Систематичний принцип розміщення розділів та ієрархічна структура їх побудови приводить на практиці до необхідності візуального перегляду розділів таблиць, що надзвичайно складно й нераціонально. Цю складну проблему дає змогу вирішити АПП, який

призначений для спрощення та прискорення пошуку індексів у процесі систематизації літератури. Алфавітно-предметний покажчик складається паралельно з систематизацією нових документів, постійно поповнюється, якщо в ньому відсутня предметна рубрика відповідно документа, що надійшов. Систематизатор здійснює аналіз документа, вивчає анотацію, зміст і формулює предметну рубрику. В АПП поняття розміщені за алфавітним порядком їх назв. Для кожної назви наводиться аспект поняття та індекс, який визначає його місце в таблицях. Таким чином, будучи переліком назв, понять та аспектів, упорядкованих за порядком, кожна предметна рубрика супроводжується вказівкою на індекс відділу, в якому можна знайти документи певної тематики. АПП допомагає систематизатору при індексуванні, класифікуванні документів, бібліотекар постійно звертається до АПП, що має особливе значення в тих випадках, коли предмет не відображено в АПП до таблиць класифікації. Предметні рубрики АПП складаються, як правило, із заголовка і підзаголовка, що розкриває заголовок. Словосполучення, до складу яких входять іменники високого ступеня спільності, вміщуються в покажчик під словом, яке найбільше відбиває істотну ознаку предмета, наприклад: пристрої для запалювання та гасіння - подаємо в покажчик Гасильні пристрої. Запалювальні пристрої [4, с.6]. Згідно правопису української мови для формулювань у покажчику використовуються наступні частини мови: іменники; прикметники та дієприкметники, що виконують функції іменників; іменники в поєднанні з прикметниками, дієсловами, числівниками, прислівниками. Комплексну функцію в АПП виконує перше слово предметної рубрики, яке утворює вузький комплекс тематично пов'язаних предметних рубрик. Підхід до вибору ведучого слова особливо відповідальний, перевага віддається прямим формулюванням, особливо якщо прикметник утворює з іменником стійке словосполучення. Предметні рубрики формулюються, як правило, в називному відмінку. При цьому може вживатися як єдине, так і множинне число, а іноді - обидва одночасно, наприклад:

Банк (економіка фінансів) 336.71

Банки (терапія) 615.811

Банки гідротурбіни (гідроенергетика) 621.224.14

Банки консервні (консерв. вир-во) 664.8.036 [4, с.6].

Систематизатор у процесі предметизації аналізує доцільність подання в покажчик рубрик у тому чи іншому варіанті для покращення пошуку. Як правило, в АПП застосовується повна форма найменування предмета, а від короткої форми дається до неї відсилання. Деякі аббревіатури, що мають широке поширення, можуть застосовуватися для предметних рубрик як виняток. Важливо не допустити одночасного використання повної та скороченої форм. Наприклад:

САК (системи автоматизованого керування (автоматика) 681.511.54 Системи автоматизованого керування (автоматика) 681.511.54 [3, с.6].

Комплексує функцію в АПП виконує перше (провідне) слово предметної рубрики (ПР), вибирати яке слід особливо уважно. Перевагу треба віддавати прямим формулюванням. До покажчика як самостійні предметні рубрики включаються всі синонімічні поняття [1, с.139].

Відбір смислових компонентів для АПП до таблиць класифікації і електронного каталогу зведений до мінімуму, оскільки тут використовують як самостійні предметні рубрики прямі й інверсовані терміни, скорочені й повні найменування, синоніми, техніцизми. Наприклад:

- Підземні переходи (пряма)

- Переходи підземні (інверсована).

Для введення нової рубрики іноді досить одного документа, тема якого ще не знайшла відображення в АПП доелектронного каталогу. Щодо використання адекватних і узагальнюючих рубрик, то в АПП існують межі використання адекватних рубрик, оскільки надмірна повнота АПП ускладнює пошук інформації.

Усі розділові знаки в предметних рубриках вживаються згідно норм чинного правопису української мови. Дужки вживаються для виділення додаткових відомостей і пояснень до основної частини ПР. Кома застосовується для уточнення заголовка предметної рубрики, наприклад:

Дайвінг (спорт) 797.215

Кадмій, сполуки (хім. технологія) 661.848.

Іноземні терміни в алфавітно-предметному покажчику виділено в окремий ряд, у дужках даємо переклад українською мовою.

У роботі над АПП необхідно спиратися на енциклопедії, довідники, словники, тезауруси, використовувати термінологію таблиць класифікації, перевіряти кожен термін, що вводиться в АПП на синоніми. Рідковживані та застарілі терміни в АПП не використовуються.

Працівники наукової бібліотеки Хмельницького національного університету постійно здійснюють редагування Алфавітно-предметного покажчика і проводять аналіз, який дозволяє виявити прогалини в словнику покажчика, уніфікувати оформлення предметних рубрик, пов'язати їх у широкий предметний комплекс. Поняття покажчика перевіряється згідно принципів та методик ведення АПП, правил предметизації та оформлення предметних рубрик, здійснюється перевірка покажчика на повноту відображення тематики предметних рубрик.

Для розширення доступу до нової інформації важливо, щоб АПП був раціонально організований, оперативно поповнювався новою термінологією та актуальними предметними рубриками.

Список використаних джерел:

1. Кушнарєнко Н.М. Наукова обробка документів : підручник / Н.М. Кушнарєнко, В.А. Удалова. - 4-те вид. перероб. і дон. - К. : Знання, 2006. - 334 с
2. Харитоненко К. Особливості створення Алфавітно-предметного покажчика до другого україномовного видання УДК / К. Харитоненко // Вісник книжкової палати. - К., 2009.- №4. -С. 8-Ю.
3. Універсальна десяткова класифікація (УДК) : у 2 кн. - К. : Кн. палата України, 2000.- Кн.1. Таблиці. - 932 с.
4. Універсальна десяткова класифікація (УДК) : у 2 кн. - К. : Кн. палата України, 2001. - Кн. 2: Алфавітно-предметний покажчик. - 812 с.

The article reveals (he process of creating and building an alphabetical index electronically for official use during the processing of scientific documents and entering them in the EC program « UFD. Library».

Key words: *alphabetical index, universal decimal classification, subject headings, electronic catalog, classification, indexing documents.*

Отримано: 2101.2015